

Сергеева Саргылана Михайловна – преподаватель

ГАПОУ РС (Я) ЯПК им. С.Ф. Гоголева

Якутск/Якутск

“Начаалынай оскуолаҕа ааҕы уруогун былааннааһынна методическай ыйыылар”

Саха Өрөспүүбүлүкэтин үөрэҕин уонна наукатын министиэристибэтэ

С.Ф. Гоголев аатынан Дьокуускайдааҕы педагогической колледж

“Начаалынай оскуолаҕа ааҕы уруогун былааннааһынга  
методической ыйыылар”

Сергеева Саргылана Михайловна,  
начаалынай кылаас учууталын бэлэмниир  
салаа үрдүк категориялаах  
уһуйааччыта

Дьокуускай, 2024

ИЙИНЭЭБИТЭ

КИИРИИ

ААБЫ УРУОГУН БЫЛААННААҢЫНГА БИЙЫЛАР

ТУҢАНЫЛЛЫБЫТ ЛИТЕРАТУРА

СЫҢЫАРЫЫ- 3 КЫЛААСКА ААБЫ УРУОГУН БЫЛААНА

## КИИРИИ

Начаалынай кылааска үөрэнэр саастаах оҕо сүрүн дьарыга - үөрэх. Онон үөрэтии сүрүн сыала — үөрэнэргэ үөрэтии, атыннык эттэххэ үөрэх сатабылларын сайыннарыы буолар. Төрөөбүт тылы үөрэтии үөрэнээччи тылын-өһүн уонна өйүн-санаатын сайыннараһын үөрэх сатабылларын инэриигэ бас-көс балаһыанньаны ылар.

Бэйэни салайынар-дьаһанар сатабылы баһылаабыт үөрэнээччи сыалы-соругу таба туруорунар, туох ханнык түмүккэ кэлэрин быһа холоон билэр, бэйэтин санатын өрүү кэтэнэр ,хонтуруолланар , алҕаһа суох сангарарга, санаатын ыпсаран, хомоҕойдук этэргэ кыһаллар уонна сыаналанар буолуохтаах.

Билэр-көрөр сатабылы баһылаабыт үөрэнээччи билиини-көрүүнү кэнэтэр араас матырыйаалы туһанар, өй үлэтин араас дьайыыларын кэбэҕэстик толорор буолуохтаах.

Бодоруһар сатабылы баһылаабыт үөрэнээччи тус бэйэтин өйдөбүлүн атаһаһар,атын киһи санаатын убаастыыр, мөккүөр сатабылын баһылыыр, сөбүлэспэт буоллабына, ону иннибэккэ-толлубакка ыйытар буолуохтаах. Толкуйдуур дьоһура төһө сайдыбыта оҕо ыйытыыны сатаан туруорарыттан эмиэ көстөр. Ыйытар — ол аата кини бу боппуруоһу дьүүллэһиигэ кыттар кыахтаах. Биир тылынан эттэххэ, үөрэнээччи өйө-санаата, толкуйдуур дьоһура төһө сайдан иһэрин кини ыйытыыны хайдах туруорарыттан эндэппэккэ билиэххэ сөп.

Бу сатабыллары, учуутал биир күн иһигэр сатаан ситиспэт, эрдэттэн былааннаан уруоктан уруок аайы ол сатабыллары сайыннараһар үлэни ытыахтаах.

Ааһы уруога оҕо толкуйдуур, айар дьоһурун, тылын-өһүн сайыннараһар, ааһы эйгэтигэр киллэрэр, кинигэһэ интэриэһи үөскэтэр, ааһар баһаны олохсутар. Маны таһынан оҕо лиичинэс быһыытынан сайдарыгар, тулалыыр эйгэтин өйүнэн-сүрөһинэн ылынарыгар суолтата улахан.

Ааһы уруоктарыгар ааһы техникатын баһылыыры ситиһиинэн эрэ мунгурданнаһа, үөрэнээччи уус—уран айымньы ис киэлитигэр кыайан киирбэт, үрдүнэн туох эрэ туһунан биллэрэр, кэпсиир тизкис эрэ быһыытынан көрөр. Оҕо айымньыны көннөрү ааһан эрэ кэбиспэккэ, бэйэтин тус санаатын, иэйиитин кыттыһыннаран туран, бэйэтин нөнүө аһарарын курдук ааһарга үөрэниэхтээх .

Учуутал уруок кэмигэр оҕолор бэйэ—бэйэлэрин кытта алтыһыыга киирэллэрин, аһаҕастык, толлубакка санааларын атаһаһалларын, хас биирдии оҕо тус санаатын атыттарга сатаан тизрдэр, быһаарар, туруулаһар буоларын ситиһиэхтээх, эйгэни тэрийиэхтээх. Ол түмүгэр, уус—уран айымньыны ааһан, үөрэнээччи айымньы ааптарын, дьоруойдарын кытта сэлэргэр, алтыһар, сизр—майгы өрүттэрин, кинилэр сыһыаннарын ырытан, тоҕо итинник буолбутун, ол суолтатын, төрүөтүн өйдүүр буолар.

Үөһэ этиллибиккэ олоһуран, начаалынай оскуолаҕа ааҕы уруогун былаанныырга устудьоннарга, учууталларга методической ыйыылары онордубут.

## ААҔЫЫ УРУОГУН БЫЛААННААҔЫНҔА ЫЙЫЫЛАР

| Былааннааһы<br>н этаптара               | Ньымата                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | Холобур                                                                                                                           |
|-----------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1. Уруок<br><b>тиэмэтин</b><br>быһаарыы | <ul style="list-style-type: none"> <li>Ааҕыллар айымньы <b>ханнык салааҕа бэриллибитин</b> учебник кэннигэр баар «Иһинээҕитэ» диэн сирэйтэн көрөн быһаар -«Саха суруйааччылары оҕолорго» -“Үчүгэйтэн үөрэбит, куһаҕантан хомойобут» -« Норуот тылынан уус- уран айымньыта»</li> <li>айымньы сүрүн санаата эбэтэр жанра уруок тиэмэтэ буолуон сөп (айымньы аата уруок тиэмэтэ буолбат).</li> </ul> | <b>Уруок тиэмэтэ:</b> Аҕа саастаахтарга убаастабыл, кыһамньы<br><b>Ааҕыллар айымньы:</b> В.Федоров «Тайах мас»                    |
|                                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | <b>Уруок тиэмэтэ:</b><br><br>Норуот тылынан уус –уран айымньыта.Остуоруйа<br><b>Ааҕыллар айымньы:</b> «Кэҕэ» (эбэнки остуоруйата) |
|                                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | <b>Уруок тиэмэтэ:</b> Уус - уран литература.Хоһоон<br><b>Ааҕыллар айымньы:</b> Эллэй «Үөрэх ынырыыта».                            |
| 2. Уруок<br><b>тиибин</b><br>быһаарыы   | <b>Ааҕы уруогун тииптэрэ:</b><br>1.Кирии уруок (салааҕа кирии)<br>2.Айымньыны ааҕы уруога<br>3.Айымньыны ырытыы уруога<br>4. Литература өйдөбүлүн арыйыы уруога ,холобура: Үгэ өйдөбүлэ диэн тиэмэҕэ<br>5.Түмүктүүр уруок (Хонтуруолланыы, сыаналаныы уруога,Бырайыактыр үлэ)                                                                                                                     | <b>Айымньыны ааҕы уонна ырытыы уруога -биир уруокка</b> айымньыны ааҕы уонна ырытыы бииргэ ытыттылар буоллаҕына                   |

|                                           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|-------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>3. Уруок<br/>сыалын<br/>быһаары</p>    | <p>1.Учуутал уруокка <b>үөрэнээччилэр</b> айымньыны кытта үлэ түмүгэр <b>ханнык сатабылы баһылылларыгар</b> усулуобуйа тэрийэрэ –уруок сыала буолар.</p> <p>Ол уруок тиибиттэн тутулуктаах</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Айымньыны аабы уруогар-<b>айымньы ис хоһоонун өйдүүлэригэр</b> усулуобуйаны тэрийии</li> <li>• Айымньыны ырыты уруогар-<b>айымньы сүрүн санаатын ырыталларыгар</b> усулуобуйаны тэрийии</li> <li>• Өйдөбүлү арыыы уруогар- <b>Үгэ өйдөбүлүн арыалларыгар</b> усулуобуйаны тэрийии</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | <p>Уруок тиэмэтэ: Аҕа саастаахтарга убаастабыл, кыһамньы</p> <p>Аабыллар айымньы: .Федоров «Тайах мас»</p> <p>Уруок тиибэ :Айымньыны аабы уонна ырыты уруога</p> <p><b>Уруок сыала: Оҕолор</b> В.Федоров «Тайах мас» айымньытын <b>ис хоһоонун өйдүүлэригэр уонна сүрүн санаатын ырыталларыгар</b> усулуобуйаны тэрийии</p>              |
| <p>4.Уруок<br/>соруктарын<br/>быһаары</p> | <ul style="list-style-type: none"> <li>• Учебникка аабыллар айымньыны кытта үлэбэ ханнык <b>соруудахтар бэриллбиттэрин булан аах.</b></li> </ul> <p><b>Үөрэтэр сорук</b> -үөрэнээччи айымньыны ааҕан баран <b>тугу билиэхтээбэ уонна</b> айымньыны кытта үлэ түмүгэр <b>ханнык сатабылы баһылыахтааба</b></p> <p><b>Билиэхтээх:</b>-айымньы ис хоһоонун -айымньы сүрүн санаатын.</p> <p><b>Сатыахтаах:</b></p> <p>1. <b>Аабы ханнык үөрүйэхтэрин,ханнык көрүннэрин инэриигэ үлэ ыытыллыахтааба :</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <u>(табатык,түргэнник,өйдөбүллээхтик,хоһоон-ноохтук аабы)</u></li> <li>• <u>(искэ,таска доргуччу,талан,хорунан, оруолунан.аабы)</u></li> </ul> <p>2. <b>Тиэкиһи кытта үлэ ханнык үөрүйэхтэрин инэриигэ үлэ ыытыллыахтааба:</b></p> <p><u>(ыйытыга эппиэт, ыйытылары толкуйдаа-һын ,тиэкиһи чаастарга араары,тиэкис чаастарын ааттааһын,тиэкис ис хоһоонун кэпсээһин -сигилии, кылгатын,талан,быһа тардан,айан)</u></p> | <p><b>Үөрэтэр сорук</b></p> <p><b>Билиэхтээх:</b> В.Федоров «Тайах мас»кэпсээнин ис хоһоонун уонна сүрүн санаатын</p> <p><b>Сатыахтаах:</b></p> <p>1.Өйдөбүллээхтик, таска доргуччу хоһоонноохтук, оруолунан ааҕары</p> <p>2.Тиэкиһи бэлэм былаанынан чаастарга араарары,ис хоһоонун сигилии кэпсири,айымньы сүрүн санаатын ырытары.</p> |
|                                           | <p><b>2.Сайыннарар сорук</b></p> <p>Айымньыны аабы, ырыты кэмигэр үөрэнээччи <b>ханнык дьобурун сайыннарыга</b> үлэ ыытыллыахтааба</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | <p><b>Сайыннарар сорук</b></p> <p>«Тайах мас»кэпсээни ыры- тыга <b>толкүйдүүр дьобуру</b> уонна <b>ситимнээх сананы</b> сайыннары</p>                                                                                                                                                                                                    |
|                                           | <p><b>3. Иитэр сорук</b></p> <p>Айымньы сүрүн санаатынан сир-майгы ханнык <b>үтө өрүтүн тула кэпсэтии</b> ыытыллара,үөрэнээччилэргэ айымньы нөнүө туох санаа олохсуйара</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | <p><b>Иитэр сорук</b></p> <p>-Үлэ дьонугар ытыктабыллаах сыһыаны <b>иити</b></p> <p>-Сайынты сынньаланты туһалаахтык атаары наада-лаабын <b>өйдүөхтээх</b></p>                                                                                                                                                                           |

|                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>5.Уруок түмүктэрин быһаарыы</p> | <ul style="list-style-type: none"> <li>• <u>Биридимизти үөрэтии түмүгэ-үөрэтэр соругу ситиһии түмүгэ суруллар:</u></li> </ul> <p>1.Айымньыны ааһарга ханнык үөрүйэх инэриллибитэ;<br/>2. Айымньыны ырытарга ханнык тизкини кытта үлэ үөрүйэбэ инэриллибитэ.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | <p><u>Биридимизти үөрэтии түмүгэ:</u></p> <p><b>1.</b>Өйдөбүллээхтик, таска доргуччу хоһоонноохтук, оруолунан ааһар;<br/><b>2.</b>Тизкини бэлэм былаанынан чаастарга араарар,ис хоһоонун сийилии кэпсиир,айымньы сүрүн санаатын ырытар.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|                                    | <ul style="list-style-type: none"> <li>• <u>Үөрэх сатабылларын сайыннарыы түмүгэ сайыннарап соругу ситиһии түмүгэ суруллар:</u><br/>Учуутал уруокка ханнык <b>үөрэх сатабылларын инэриигэ</b> усулуобуйаны тэрийбитэ:</li> </ul> <p><u>1.Бэйэни салайынар –дьаһанар сатабыл</u><br/>- Уруокка үөрэнээччи <b>дьарыкка туттубут сатабыллара;</b></p> <p><u>2.Билэр-көрөр сатабыл</u><br/>- Үөрэнээччи айымньы ис хоһоонун, сүрүн санаа-тын ырытарга туттубут <b>өй үлэтин дьайыылара ;</b></p> <p><u>3.Бодоруһар сатабыл</u><br/>- Үөрэнээччи бииргэ алтыһан үөрэнэригэр туттубут <b>сатабыла.</b></p> | <p><u>Үөрэх сатабылларын сайыннарыы түмүгэ</u></p> <p><u>1.Бэйэни салайынар</u><br/><u>дьаһа-нар сатабыл</u><br/>-Айымньыны аабыы <u>соругун өйдүүр:</u><br/>-уруокка бэйэтин дьарыгын <u>былаанныыр;</u><br/>-бэйэтин аабыытын <u>хонту-руолланар,албаһын булан көннөрүнэр;</u><br/>-бэйэтин уонна атын киһи дьарыгын <u>сыаналыыр.</u><br/><u>2.Билэр-көрөр сатабыл</u><br/><u>.....айымньыны ырытыыга өй үлэтин дьайыылаларын сатаан толорор:</u><br/>-айымньы ис хоһоонун айымньы аатынан <u>сабаҕалыыр</u> -айымньы тылын-өһүн суолтатын тылдытынан <u>быһаарар,</u><br/>-айымньыга ойууланар түгэннэри <u>тэнниир,</u><br/><u>ырытар, түмүк онорор.</u><br/><u>3.Бодоруһар сатабыл</u><br/>-атын киһи санаатын өйдөөн истэр;<br/>- бэйэтин санаатын сааһылаан этэр._</p> |
|                                    | <ul style="list-style-type: none"> <li>• <u>Ытык өйдөбүлү инэрии түмүгэ иитэр соругу ситиһии түмүгэ суруллар:</u><br/>-Уруокка сизэр-майгы ханнык үтүө өрүтүн тула кэпсэтии ыытыллыбыта;<br/>-үөрэнээччилэргэ айымньы нөнүө туох санаа олохсуйбута.</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | <p><u>Ытык өйдөбүлү инэрии түмүгэ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Үлэ дьонугар ытыктабыл.</li> <li>• Сайынны сыннаһаланы туһалаахтык атаарыы наадатын өйдүүр</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |

|                                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|-----------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><b>6.Уруок ис хоһоонун талы.</b></p> | <p><b>Тиэкиһи ааһыах иннинэ үлэ</b> (Соруга-айымньыны ылыныыга бэлэмнээһин)</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• айымньы тиэмэтин туһунан оһолор тугу билэллэрин чопчулааһын (<b>киири бэсидэ</b>)</li> <li>• айымньы аатынан, ойуунан, тирэх тылларынан оһолор <b>сабажалааһыннара</b></li> <li>• айымньыны <b>ааһы соругун туруоруу</b></li> </ul> <p><b>Тиэкиһи ааһа олорон үлэ</b> (Соруга-айымньыны кытта билсигии)</p> <p><u>1. Айымньыны ааһы</u><br/>(таска, доргуччу, искэ оһолор ааһыларга эбэтэр учуутал көрдөрүүлээх ааһыта)</p> <p><u>2. Айымньыны хайдах ылыммыттарын бэрэбиэркэлээһин</u><br/>(сөбүлээтигит дуо, тугу сөбүлээтигит...)</p> <p><u>3. Тиэкиһи абзацтарынан ааһа- ааһа ырытыы</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- ааһы</li> <li>- тылы быһаары</li> <li>- ыйытыларга эппиэт (талан ааһы эбэтэр бэйэ тылынан), ыйытылары толкуйдааһын (бэйэ- бэйэҕэ ыйыты бэрсии)</li> </ul> <p><u>4. Айымньы ис хоһоонун өйдөөбүттэрин бэрэбиэркэлээһин</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• тиэкиһи чаастарга араары (бэлэм былаанынан, бэйэ былааннааһына)</li> <li>• тиэкис чаастарын ааттааһын</li> <li>• ыйытыларга эппиэт....</li> <li>• тиэкис ис хоһоонун кэпсээһин (сигилии, кылгатын, талан, быһа тардан, айан)</li> </ul> <p><b>Тиэкиһи ааһан баран үлэ</b> (Айымньы сүрүн санаатын ырытыы)</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• айымньы сүрүн санаатын тула кэпсэти</li> <li>• айымньыга бэйэ сыанабылын биэрии (айымньы сүрүн санаатын оһоһо эргити)</li> <li>• айар хабааннаах үлэ (уруһуй, бэйэ санаатын суруйуу....)</li> </ul> |
|-----------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

## ТУҺАНЫЛЛЫБЫТ ЛИТЕРАТУРА

1. Захарова Л.В. Литература ааһыта :үлэлиир бырагыраама:-1-4 кылаас /ааптардар Л.В. Захарова, У.М. Флегонтова - Дьокуускай: Бичик, 2013.
2. Поликарпова Е.М., Захарова Л.В., Флегонтова У.М. Литература ааһыта. Учууталга көмө босуобуйа:/ Е.М. Поликарпова, Л.В. Захарова, У.М. Флегонтова . – Дьокуускай: Бичик, 2014. – 144 с.
3. Захарова Л.В. Литература ааһыта, 3 кылааска үөрэх кинигэтэ: 2 чаастаах/ Л.В. Захарова, У.М. Флегонтова;- Дьокуускай:Бичик,2015с.
4. Светловская Н.Н. Технология продуктивного чтения [Электронный ресурс]. URL: <http://zar-school.ru/downloads/Technolog%20produk%20stenia.pdf>



